

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента – професора, доктора історичних наук, професора кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стецика Юрія Орестовича

на дисертаційне дослідження **Ніколаєва Святослава Миколаєвича**

«Громадсько-політична діяльність Володимира Горбоваго (1899 – 1984)»,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. В сучасних реаліях триваючої російсько-української війни постає необхідність в активізації історико-біографічних студій про визначних патріотів та борців за волю і незалежність української держави, які були незламними у своїх поглядах і можуть стати добрим прикладом для сучасної молоді у їх національно-патріотичному вихованні. Завдяки розсекреченню та наданню вільного доступу до архівів колишнього КДБ – НКВС СРСР, сучасні дослідники отримали змогу опрацьовувати кримінально-слідчі справи репресованих українців, які були активними громадсько-політичними чи культурно-освітніми діячами і становили певну загрозу для радянського окупаційного режиму. Нажаль в наш час історія повторюється і значних переслідувань зазнають новітні українські патріоти на тимчасово окупованих українських територіях від російського агресора. Тож обрана дисертантом тема для дослідження є актуальною і повертає із забуття реабілітовані історією імена визначних діячів українського національно-визвольного руху ХХ ст.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Суспільно-політичні, економічні, правові, культурно-освітні та релігійні процеси на західних землях України (XVIII–XXI ст.)»

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації:

- системно реконструйовано юнацькі роки життя Володимира Горбоваго;
- цілісно подано формування діяча в ідейному полі та громадській діяльності, зокрема висвітлено його залученість до формування структури УВО на Долинщині;
- комплексно висвітлено його професійну діяльність від періоду здобуття освіти до участі у політичних процесах 1930-х рр.;
- висвітлено роль діяча в українському визвольному русі на початковому етапі Другої світової війни (1939–1941 рр.) як керівника Краківського українського комітету у справах біженців, УНК та очільника Комісії Державного планування, покликаній підготувати відновлення Української Держави;
- розроблено детальну періодизацію життя і діяльності Володимира Горбоваго: *перший період* (1899–1920) – формування особистості, утвердження

світогляду, здобуття початкової і середньої освіти у закладах освіти повітових міст Долина та Стрий, участь у Першій світовій війні, служба в УГА; *другий період* (1920–1929) – утвердження націоналістичних політичних поглядів, залучення до структур українського визвольного руху й водночас здобуття вищої освіти й ступеня доктора права; *третій період* (1929–1939) – адвокатська і політико-організаційна діяльність у міжвоєнний період, яка позначилася як проведенням адвокатської практики у Львові, так і активною участю в УВО/ОУН, політичних судових процесах 1930-х рр. (Варшавському і Львівському), арештами й ув'язненням у польському концентраційному таборі Береза Картузька; *четвертий період* (1939–1947) – діяльність в умовах Другої світової війни та перші післявоєнні роки, зокрема участь в українських підпільних та громадських структурах у Кракові, підготовка державницько-правових документів, арешт і ув'язнення німцями, переїзд до Чехословаччини, арешт і передача спецорганам СРСР; *п'ятий період* (1947–1972) – слідство, засудження, ув'язнення в Радянському Союзі, перебування в таборах (Ангарлаг, Тайшет, Дубравлаг), відмова від співпраці з радянською владою, спроби домогтися перегляду кримінальної справи; *шостий період* (1972–1984) – звільнення з ув'язнення, повернення в Галичину, життя під наглядом КДБ в умовах ізоляції від родини, і зрештою, поступове фізичне згасання.

Нові факти, одержані здобувачем:

- запроваджено до наукового обігу маловідомі документи із кримінально-слідчої справи Володимира Горбового;
- уточнено та доповнено біографічні відомості;
- запропоновано розглядати Володимира Горбового як співукладача «Маніфесту проголошення української самостійної держави» (Краків, 22 червня 1941 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Забезпеченню достовірності та обґрунтованості результатів дослідження сприяла джерельна база, що включає 241 найменування, яка охоплює архівні матеріали, мемуарні нариси, спогади, матеріали періодичної преси, наукових статей, збірників документів, енциклопедичних видань.

Дисертаційне дослідження вирізняється змістовною насиченістю та аргументованістю представлених положень, що свідчить про здатність здобувача поєднувати теоретичний аналіз із документальними описами, а також формулювати й ефективно розв'язувати наукові проблеми. Автором використано комплекс методів дослідження: загальнонаукові та спеціально-історичні.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення і висновки дисертаційного дослідження С. М. Ніколаєва достатньо обґрунтовані й достовірні, оскільки опираються на значний масив документального матеріалу, й цілком відповідають спеціальності, за якою виконано роботу.

Значення для науки й практики отриманих автором результатів. Дисертаційна робота С. М. Ніколаєва містить наукові положення, що є новими та раніше не висвітлювалися у захищених дослідженнях. Сукупність обґрунтованих результатів дає змогу вирішити актуальне наукове завдання.

Рівень наукової апробації результатів підтверджується активною участю здобувача у наукових, науково-практичних конференціях, семінарах та круглих

столах різного рівня.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в можливості використання її результатів, наукових положень і висновків для написання біографічних статей до енциклопедично-довідкових видань, при розробці вибіркового навчальних дисциплін у закладах вищої освіти та навчально-методичних посібників з історії національно-визвольної боротьби українського народу. Таким чином, результати дослідження мають цінність як для освітньої практики, так і для розвитку історико-біографічних студій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Структура дисертаційної роботи характеризується логічною впорядкованістю та збалансованістю її складових, що спрямовані на послідовну реалізацію визначених завдань дослідження. Робота включає вступ, чотири розділи з відповідними підрозділами, висновки до кожного з них, загальні висновки до роботи, список використаних джерел і літератури та додатки. Дослідження має системну організацію: чітко визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, простежується логічний зв'язок між сформульованими завданнями та зробленими висновками, які узгоджено впливають зі змісту основної частини роботи.

У першому розділі *«Історіографія, джерела та методологія дослідження»* проаналізовано та згруповано історіографічний та джерельний матеріал і окреслено основні методи опрацювання матеріалу.

Здобувач вдало згрупував українську і зарубіжну історіографію про життя та діяльності В. Горбового у дві великі групи. До першої він зарахував праці, які висвітлюють суспільно-політичний, національно-визвольний контекст діяльності досліджуваної особистості. До другої – студії, які безпосередньо розкривають різні аспекти громадсько-політичної активності Володимира Горбового. Він вдало розділи останню на дві підгрупи: першу репрезентують загальні біографічні праці, а другу – розвідки про окремі аспекти й факти біографії досліджуваної історичної постаті. Вражає, що до сьогодні не написано спеціальної історико-біографічної праці про цю визначну постать та навіть у новітніх енциклопедично-довідкових виданнях відсутні біографічні статті.

У дисертаційній роботі використано напрацювання сучасної української історіографії, яка висвітлює суспільно-політичні процеси у Другій Речі Посполитій, які позначилися на біографії В. Горбового. Також залучено значний масив української діаспорної історіографії, яка змістовно розкриває питання розвитку українського національно-визвольного руху. У зарубіжній історіографії, переважно польській, немає вузькопрофільних публікацій, які б реконструювали його біографію. Однак було опубліковано низку робіт, присвячених політичному життю міжвоєнної Польщі, різним аспектам національної політики щодо меншин. Відзначимо, що автор дійшов до слушного висновку про доволі обмежене коло публікацій, які предметно висвітлювали постать В. Горбового та різні напрями його діяльності.

Дослідник вдало представив класифікацію використаних інформаційних джерел виокремивши неопубліковані архівні матеріали, опубліковані документи, спогади сучасників і самого В. Горбового, матеріали періодики. Особливу увагу приділив вивченню маловідомих архівних документів, а також

спогадів самого В. Горбового і його однодумців, які стали провідним джерелом інформації для рецензованої праці. Вважаємо, що варто було б ще виокремити приватне листування Володимира, яке також залучено до дослідження.

При формуванні методологічних засад дослідження здобувач вдало послуговується історичною термінологією і дотримується принципів історизму, науковості, авторської об'єктивності та наукової верифікації. Використовує спеціальні концепти: соціальної історії, інтелектуальної біографії. Послуговується традиційною тріадою наукових підходів (біографічний, просопографічний, соціокультурний) щодо вивчення діяльності громадсько-політичних діячів.

Дослідник послуговується методами міждисциплінарного підходу до розкриття складних і дискусійних питань. У методологічному інструментарію здобувач виокремлює та використовує при викладі фактологічного матеріалу загальнонаукові (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціальні (історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-системний, хронологічний, історико-біографічний) методи історичних досліджень, які допомогли йому з'ясувати різні аспекти життя і діяльності Володимира Горбового.

У *другому розділі «Формування світогляду»* розглянуто дитячі та юнацькі роки В. Горбового і визначено вплив подій Першої світової війни на подальше становлення його особистості, ідей та переконань. Здобувач вдало відзначив, що становлення світогляду особистості припало на період активного українського культурно-просвітнього життя Галичини кінця XIX – початку XX століття. Участь у Першій світовій війни та вплив військово-патріотичної традиції УСС вплинули на формування свідомої української позиції. Слушно відзначив, що подальша участь в Українській Галицькій Армії загартували та сформували засади подальших ідейних спрямувань і прагнень до подальшої політичної діяльності, підпільної роботи в рамках спершу УВО, а згодом ОУН. Досить змістовно досліджено його участь в українському націоналістичному русі міжвоєнного періоду, окреслено основні напрями та форми його діяльності в українських молодіжних осередках Чехословаччини, УВО та ОУН. Дисертанту вдалося розкрити особистий внесок Горбового в інституційну розбудову мережі підпільної організації УВО на Долинщині. Дослідник встановив, що В. Горбовий, розпочавши свою юридичну практику, не відмовився від своїх ідей і політичних поглядів та надалі залишився членом УВО, а після її трансформації – ОУН. Вдало відзначено, що він популяризував ідеї ОУН через публічні виступи у судових засіданнях. Ці виступи розбирали на цитати, активно передруковували у часописах.

У *третьому розділі «Діяльність у роки Другої світової війни»* простежено роль Володимира в діяльності ОУН на початковому етапі Другої світової війни (1939 – 1941). Зокрема, досліднику вдалося з'ясувати, що у 1939 – 1941 рр. він залишався активним громадським діячем, очоливши Краківський український комітет у справах біженців, та водночас продовжував свою політичну діяльність. Дисертанту вдалося розкрити обставини переслідувань В. Горбового з боку нацистської окупаційної адміністрації та змістовно висвітлити обставини ув'язнення діяча. Також простежено вплив цієї події на його подальшу життєву позицію і діяльність.

У четвертому розділі «Повоєнний період діяльності» розглянуто причини арешту В. Горбового на території Чехословаччини, подальший судовий процес після репатріації до Радянського Союзу, обставини перебування, у радянських таборах у 1949 – 1972 рр. та його останні роки життя. Здобувач аргументовано довів, що Володимир був незаконно позбавлений громадянства Чехословаччини. Встановив, що Горбовому інкримінували пронацистські симпатії та нібито співпрацю з німецькою владою, а також звинувачували в належності до українського націоналістичного підпілля, зокрема участі в діяльності ОУН та УПА. Він постійно заперечував висунуті йому обвинувачення та звертався із скаргами до різних правоохоронних інституцій УРСР і СРСР, не отримавши жодного виправдання. Дисертанту вдалося розкрити незламність в ідейних поглядах невідомця Володимира Горбового. Детально проаналізовано обставини відбуття повного терміну ув'язнення. Висвітлено важкі умови життя після повернення із заслання. Окреслено основні заходи із вшанування пам'яті Володимира Горбового в умовах відновлення незалежної української держави.

Результати проведеного дослідження змістовно відображені як у висновках до розділів так і в загальних висновках до дисертаційної праці. Узагальнення відзначаються обґрунтованістю, оскільки опираються на різнотиповий документальний матеріал. У висновках розкрито основні результати запланованих дисертантом дослідницьких завдань.

Важливим компонентом рецензованої роботи є додатки, які виконують функцію науково-довідкового забезпечення та сприяють більш глибокому осмисленню предмета дослідження. Зокрема, додатки містять візуальні та документальні матеріали, які залучено для вивчення діяльності Володимира Горбового.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому схвально оцінюючи наукову цінність результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, вважаємо за доцільне окреслити окремі дискусійні аспекти, а також висловити деякі зауваження та рекомендації щодо змістового наповнення роботи:

1. Вважаємо, що недостатньою мірою розкрито проспографічний підхід до вивчення постаті Володимира Горбового;

2. Варто було б віднайти та опрацювати церковні метричні книги про хрещення парафіян с. Оболоння Станіславівської греко-католицької єпархії для верифікації інформації про біологічних і хресних батьків, його подвійне ім'я, реконструкції його родоводу та залучення спогадів випускників Стрийської гімназії про Володимира Горбового;

3. Пропонуємо провести детальніше джерелознавче порівняння текстів «Маніфесту проголошення української самостійної держави» (Краків, 22 червня 1941 р.) та «Акту відновлення української держави» (Львів, 30 червня 1941 р.);

4. До кінця не розкрито чим була зумовлена зміна поглядів В. Горбового щодо пошуку співробітництва із польським опозиційним рухом у 1941 р.;

5. Рекомендуємо список використаних джерел та літератури розділити на два тематичні блоки: 1) джерела; 2) дослідження.

Незважаючи на наявність окремих зауважень і рекомендацій, які заслуговують на увагу та подальше осмислення, вони стосуються переважно дискусійних аспектів дослідження, а не свідчать про фундаментальні

методологічні недоліки. Вказані питання можуть стати основою для подальшої наукової дискусії та аналітичного переосмислення, проте не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. Основні положення дисертації С. М. Ніколаєва достатньо повно висвітлено у 7 наукових працях, які є одноосібними і серед яких: 4 у наукових фахових виданнях України, 3 – апробаційного характеру в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, які відображають основні результати дослідження.

Аналіз змісту опублікованих праць засвідчує, що основні наукові положення, висновки, отримані в межах дисертаційного дослідження, знайшли у них достатньо повне й змістовне відображення.

Висновок. Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження «Громадсько-політична діяльність Володимира Горбового (1899 – 1984)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її автор – **Ніколаєв Святослав Миколаєвич** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

ОФІЦІЙНИЙ РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та
правознавства Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

Стецько

Юрій СТЕЦІК

